

**Справа «Ліндон, Отчаковські-Лоренс та Жулі проти Франції»
 (“Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France”)**

У рішенні, ухваленому 22 жовтня 2007 року у справі *«Ліндон, Отчаковські-Лоренс та Жулі проти Франції»*, Суд постановив, що:

- не було порушено ст. 10 Конвенції ані стосовно факту засудження письменника та видавця роману, в якому описано вбивства, скоювані членами «Національного фронту», ані стосовно факту засудження за наклеп головного редактора щоденної газети “Liberation”, котрий опублікував петицію на підтримку автора роману, підписану 97 сучасними письменниками;
- не було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд) під час розгляду справи заявників у національному суді.

Обставини справи

Заявники Метью Ліндон, 1955 р. н., Пол Отчаковські-Лоренс, 1944 р. н., та Серж Жулі, 1949 р. н., є громадянами Франції, мешкають у м. Парижі. Пан Ліндон є письменником, п. Отчаковські-Лоренс – головою ради директорів видавничої компанії “P.O.L.”, а п. Жулі був головним редактором газети “Liberation”.

У серпні 1998 року видавництво “P.O.L.” опублікувало роман п. Ліндона «Процес над Жан-Марі ле Пеном» (“Le Proces de Jean-Marie Le Pen”). У книзі описується судовий процес над членом організації «Національний фронт», який разом зі своїми друзями вчинив холоднокривне вбивство молодого хлопця африканського походження. Під час процесу підсудний визнавав, що це було вбивство на расовому ґрунті. В основу роману покладені правдиві події, а саме: вбивство у Парижі Брагіма Боурама, молодого марокканця (його тіло було знайдено у

р. Сені), та вбивство у Марселі Ібрагіма Алі, молодого француза коморинського походження. Обидва злочини були вчинені скінхедами – членами «Національного фронту». Автор роману підіймає питання про відповідальність п. Ле Пена – лідера «Національного фронту» за вбивства, вчинені членами його організації. Також у романі розкритиковані методи, які застосовуються державою для протидії ультраправим угрупованням.

Відразу після опублікування роману п. Ле Пен та «Національний фронт» звернулися з позовом проклеп до панів Ліндона та Отчаковскі-Лоренса.

У жовтні 1999 року суд визнав п. Отчаковскі-Лоренса винним у вчиненні клевети, а п. Ліндона засудив за співучасть у цьому злочині. Кожному з них було призначено сплатити штраф у розмірі 2 287 євро. Також суд зобов'язав їх сплатити солідарно 3 811 євро як компенсацію моральної шкоди, котру зазнали організація «Національний фронт» та її голова.

Суд визнав клеветницькими такі чотири твердження з книги:

по-перше, те, що п. Ле Пен керував «бандою вбивць» і що «люди проголосували б навіть за Аль Дефіє Капоне також»;

по-друге, те, що «Національний фронт» вдавався до насильства проти кожного, хто залишав організацію;

по-третє, те, що за кожною із заяв п. Ле Пена «проступав діапазон найгірших амбіцій в історії людства»;

по-четверте, те, що п. Ле Пен був «вампіром», котрий живився з «бід свого електорату і навіть з їхньої крові, неначе з крові своїх ворогів», та що він був брехуном, котрий вдавався до клевети проти своїх опонентів, аби відвернути увагу від звинувачень проти себе.

У листопаді 1999 року у газеті «Liberation» було опубліковано петицію проти засудження панів Ліндона та Отчаковскі-Лоренса. Її підписали 97 письменників. Автори петиції піддали сумніву правильність

судової оцінки згаданих висловлювань. Відтворюючи дослівно у тексті петиції ці висловлювання, її автори не погоджувалися з тим, що вони були наклепницькими.

Після цього «Національний фронт» та п. Ле Пен звернулися до суду з позовом проти п. Жулі. У рішенні, ухваленому у вересні 2000 року, суд визнав відповідача винним у вчиненні наклепу та засудив його до сплати штрафу у розмірі 2287 євро і до виплати позивачам 3811 євро на відшкодування моральної шкоди, якої вони зазнали. Підставою для відповідальності став факт відтворення у газеті відповідних фрагментів книги п. Ліндона.

Розглянувши скаргу заявників, апеляційний суд підтримав вирок суду першої інстанції (рішення ухвалено у вересні 2000 року) в частині визнання наклепницькими трьох фрагментів тексту (п.1, 3 і 4 із вищезгаданих). Тільки стосовно одного зі спірних фрагментів тексту (п. 2) суд визнав, що автор достатньо дистанціював себе від виявлених оцінок. Погляди, що містилися у трьох інших фрагментах, на думку суду, не були викладені достатньо неупереджено та не були належно підтверджені.

У листопаді 2001 року наступна скарга заявників була відхилена касаційним судом.

У березні 2001 року апеляційний суд підтримав рішення суду першої інстанції щодо п. Жулі. Цей суд відзначив, що автори петиції мали намір засвідчити свою підтримку п. Ліндону: «... адже вони висловили схвальну оцінку усім фрагментам книги, що були визнані судом наклепницькими, демонстративно відтворюючи їх дослівно у своїй петиції. Вони навіть не згадали про ймовірність того, що відповідні твердження п. Ліндона могли мати наклепницький характер». Суд також вказував на те, що висловлена у петиції підтримка стосується «поглядів, які походять з конкретних фактів». Однак згадані погляди (серед яких простежувалися такі серйозні звинувачення, як звинувачення у підбуренні до вбивства), на думку суду,

«можуть поширюватися лише після проведення компетентного розслідування». Суд також зауважив, що відповідні судження містили «образливі висловлювання, яких слід було уникати».

У квітні 2002 року скарга п. Жулі була відхилена Касаційним судом.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 10 Конвенції, заявники оскаржували рішення суду про визнання їх винними у наклепі. Пан Жулі також стверджував про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо нього, оскільки двоє із трьох суддів апеляційного суду, які розглядали його справу, попередньо взяли участь у перегляді справи двох інших заявників.

Суд визнав, що засудження заявників однозначно ґрунтувалося на правовій основі, а саме на відповідних нормах Закону «Про свободу преси» стосовно захисту честі та репутації особи. Суд зауважив, що втручання у права заявників відповідало законній меті захисту репутації та прав інших.

Суд нагадав свій висновок про те, що ті особи, котрі створюють чи розповсюджують праці, зокрема літературного характеру, роблять свій внесок у обмін ідеями та думками. А такий обмін є життєво необхідним для демократичного суспільства. Відтак, обов'язок держави стосовно таких осіб полягає в тому, аби не посягати неналежно на їх свободу вираження.

Суд далі звернув увагу на те, що покарання, застосоване до п. Ліндона та п. Отчаковскі-Лоренса, стосувалося не аргументів, викладених у романі, а змісту окремих його абзаців.

Суд зауважив, що літератори, інші творці та зрештою всі, хто реалізують свободу висловлювання, несуть обов'язки та відповідальність.

Висновки національних судів про наклепницький характер відповідних фрагментів книги не повинні осуджуватися. Адже ці висновки обумовлюються вкрай грубою формою висловлювань та тією обставиною,

що п. Ліндон безпосередньо вказував на організацію «Національний фронт» та її лідера.

Для Суду було очевидно, що спроби апеляційного суду виділити ті висловлювання, в яких автор достатньо дистанціював себе від наведених оцінок, принесли користь заявникам. Адже апеляційний суд визнав, що один із чотирьох спірних фрагментів тексту не був наклепницьким.

Висновок апеляційного суду про наклепницький характер трьох інших груп висловлювань з огляду на те, що вони не були підтверджені достатніми фактами, відповідає прецедентному праву Суду. Далі Суд нагадав, що для того, аби оцінити справедливість висловлювань, необхідно провести розмежування між твердженнями про факти та оціночними судженнями. Наявність фактів може бути продемонстрована, тоді як правдивість оціночних суджень не піддається доказуванню. Втім навіть якщо заяви є оціночними судженнями, має існувати достатнє фактичне підґрунття для їх підтвердження.

Суд зрештою відзначив, що немає необхідності проводити це розмежування у випадку оцінки фрагментів художнього твору, наприклад, роману. Однак стосовно твору п. Ліндона таке розмежування було цілком доречним, адже він не належав цілком до художньої літератури, оскільки описував персонажі та факти не тільки вигадані, але й реальні. Суд далі відзначив, що у справі заявників вимога продемонструвати «достатнє фактичне підґрунття» стосовно відповідних груп висловлювань була навіть більш прийнятною, аніж звичайно, оскільки ці висловлювання не були лише оціночними судженнями. Серед них траплялись і твердження про факти. Отож, Суд загалом визнав, що апеляційний суд застосував у справі заявників виважений підхід та обґрунтовано оцінив факти.

Суд далі вказав, що висновок апеляційного суду про недостатню неупередженість відповідних висловлювань, зважаючи на їх зміст, також узгоджується з прецедентним правом Суду.

Суд відзначив, що, з одного боку, особа, яка бере участь у обговоренні питань загального значення, не повинна переступати межі стосовно поваги до репутації та прав інших. З іншого боку, вона може вдаватися до певного рівня перебільшення, провокації чи навіть нестримних висловлювань.

Суд підтвердив той висновок, що межі допустимої критики є ширшими стосовно політика чи політичної партії, як у випадку п. Ле Пена та «Національного фронту», аніж стосовно приватної особи. Такий підхід був особливо актуальним для ситуації заявників. Адже п. Ле Пен – цей провідний політик – відзначався особливою різкістю своїх промов та екстремістськими поглядами. Власне через це п. Ле Пен не раз засуджувався за такі злочини, як розпалювання національної ненависті, проwoхнація злочинів проти людства, виправдання жорстокості, апологія військових злочинів, а також, образу громадських діячів. Діючи так, він неминуче відкривав себе для гострої критики, а тому повинен був виявляти підвищений рівень толерантності до зауважень у свій бік.

Втім Суд дійшов висновку, що апеляційний суд все ж таки провів розумну оцінку фактів у справі, визнавши, що автор переступив дозволені межі. Апеляційний суд навів у рішенні такі обставини, які схилили його до згаданого висновку: п. Ліндон описував п. Ле Пена як провідника «банди вбивць», він також писав про те, що п. Ле Пен відкрито виступив на захист вбивства (і не мало значення те, що воно було вчинено вигаданим (художнім) персонажем), і нарешті автор назвав п. Ле Пена «вампіром, який живиться з бід свого електорату, а іноді навіть з їх крові».

Суд зауважив, що навіть ті особи, котрі залучені до політичних баталій, повинні виявляти принаймні мінімальний рівень стриманості та пристойності. У зв'язку з цим Суд вказав, що відповідні фрагменти тексту були радше такими, які розпалювали насильство та ненависть. Вони виходили за межі тону, допустимого у політичних дебатах, навіть якщо і

були спрямовані проти особи, котра славилась своїми екстремістськими поглядами.

Тому Суд дійшов висновку, що покарання, застосоване до заявників, ґрунтувалося на «належних та достатніх» мотивах. Розмір штрафу також був поміркованим. Суд зрештою визнав, що заходи, вжиті до заявників, не були непропорційними стосовно законної цілі, яка при цьому ставилася. Отож, Суд постановив, що втручання у право заявників на свободу вираження поглядів було необхідним у демократичному суспільстві.

Для Суду було очевидним, що п. Жулі засудили тому, що у петиції, опублікованій у газеті “Liberation”, специфічно відтворювалися найбільш «проблемні» витяги з книги. До того ж, автори петиції висловлювали свою підтримку відповідним міркуванням п. Ліндона, заперечуючи цим їх наклепницький характер (попри те, що ці міркування вже були визнані судом наклепницькими).

Суд нагадав, що умовою захисту права журналістів поширювати інформацію про справи загального значення є добрі наміри журналістів та їх дія на ґрунті точних фактів. Тобто йдеться про зобов’язання журналістів надавати «надійну і точну інформацію» відповідно до вимог журналістської етики. Свобода вираження поглядів супроводжується «обов’язками та відповідальністю». І це правило застосовується також у ситуаціях, коли йдеться про важливі громадські питання. Більше того, ці «обов’язки та відповідальність» набувають підвищеного значення, коли зачіпається репутація конкретної особи чи виникає питання про порушення «прав інших». Натомість звільнення від обов’язку підтверджувати заяви про факти, які визнані наклепницькими, можливе лише за особливих підстав.

Отож, вирішуючи питання щодо п. Жулі, Суд взяв до уваги такі обставини: поміркований розмір штрафу та компенсаційних виплат, які п. Жулі мав сплатити; зміст відповідних витягів з книги, відтворених у

петиції; та вплив цієї інформації на широку громадськість, зважаючи на те, що її було опубліковано у щоденній загальнонаціональній газеті з великим накладом. З огляду на ці обставини Суд визнав, що втручання у права п. Жулі відповідало законній цілі. Суд також дійшов висновку про те, що національний суд міг цілком підставно визнати необхідним у демократичному суспільстві втручання у здійснення заявником своєї свободи вираження з метою захисту репутації та прав п. Ле Пена та організації «Національний фронт».

Отож, Суд постановив, що ст. 10 Конвенції не було порушено стосовно жодного заявника.

Суд зауважив, що побоювання п. Жулі щодо недостатньої безсторонності суду ґрунтувалося на тому факті, що двоє з трьох суддів, котрі розглядали його справу, попередньо вирішували справу п. Ліндона та п. Отчаковскі-Лоренса і визнали їх винними у наклепі стосовно трьох зазначених фрагментів роману. Ці три фрагменти були згодом відтворені у петиції, опублікованій у газеті п. Жулі. Суд з розумінням поставився до того, що така ситуація могла викликати сумніви п. Жулі у безсторонності суддів. Втім Суд дійшов висновку, що сумніви заявника все ж не були об'єктивно виправдані.

До того ж, Суд не зміг виявити найменші натяки на те, що судді почувался так, немовби стаття зачіпала їх особисто. Тому Суд відзначив, що не було жодних доказів, які б вказували на особисті упередження суддів, котрі вирішували справу п. Жулі.

Суд далі звернув увагу на те, що попри певний зв'язок справи п. Ліндона і п. Отчаковскі-Лоренса та справи п. Жулі вони достатньо відрізнялися. Більше того, рішення, ухвалені у справі двох перших заявників, не містили жодних ознак преюдиціальності стосовно вини п. Жулі.

У рішенні щодо п. Жулі апеляційний суд звертався до свого попереднього рішення, ухваленого у справі п. Ліндона та п. Отчаковскі-Лоренса, характеризуючи наклепницький характер цитованих у петиції фрагментів книги. Однак і цей факт об'єктивно не виправдовував побоювання п. Жулі щодо недостатньої безсторонності суддів. Адже рішення у справі перших двох заявників містило висновок про наклепницький характер відповідних висловлювань. Цей висновок, з огляду на юридичну силу рішення, був остаточним, а отже, обов'язковим для самого апеляційного суду так само, як і для усіх інших судів.

Питання про добрі чи недобрі наміри п. Жулі, що постало під час розгляду його справи, жодним чином не обумовлювалося рішенням щодо двох перших заявників. Суд зрештою дійшов висновку, що не існувало жодних доказів, які б вказували на пов'язаність суддів своїми аргументами у попередній справі.

Зважаючи на свій висновок про об'єктивну невинуватість побоювань п. Жулі щодо недостатньої безсторонності апеляційного суду, Суд одностайно постановив, що у справі не було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції.